

+ 82.3(4УКР)
К 59

ВЫДАВНИЦТВО ТОВАРИСТВА „ПРОСВѢТА“
В УЖГОРОДѢ
— Ч 69. —

КОЗАЦЬКѢ
НАРОДНѢ
ДУМЫ
ДУМЫ НЕВОЛЬНИЦЬКѢ

ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІЯН В УЖГОРОДѢ
1927

ВЕРСІЯ 2008

823/4УКР)
K59

ВЫДАВНИЦТВО ТОВАРИСТВА „ПРОСВѢТА“
В УЖГОРОДѢ
— Ч. 69. —

10K

КОЗАЦЬКѢ НАРОДНѢ ДУМЫ

ДУМЫ НЕВОЛЬНИЦЬКѢ

ЦЕРЕКОВЕНО 2003

ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІАН В УЖГОРОДѢ
1927

ЗМЇСТ.

	Стор.
1. Утеча трех братѳв з Азова	5
2. Маруся Богославка	11
3. Самійло Кішка	14
4. Олексій Попович	26

Козацькѣ народнѣ думы, то найдавніѣйшѣ пѣснѣ нашого народа, якѣ еще до теперѣ спѣвають слѣпцѣ-кобзарѣ. Походять они из тых часѣвъ, коли наш народ мусѣвъ боротися против нападѣвъ Татар а потѣм Туркѣвъ на Украинѣ, страждати од них, терпѣти неволю, доки сам не набрав силы, не почав організоватися в козаки и тою силою одбивати ворога, У постійноѣ боротьбѣ з ворогом ставали нашѣ козаки твердѣ — и умѣли ворога перехитрити и нераз из неволѣ утечи. Пригоди, якѣ ставалися при утечи з неволѣ, складали потѣм кобзарѣ в пѣснѣ, якѣ названо **думами** — бо були сумнѣ. А що є много дум, якѣ описують неволю турецьку або утечу з неѣ, то такѣ думы названо думами невольницькими.

Думы сѣ передають нам од столѣтъ закорѣнену в нашѣм народѣ високу мораль. Из них видно, як наш народ осуджовав неблагогороднѣсть товаришѣвъ неволѣ до своих побратимѣвъ, а як високо цѣнив вѣрнѣсть побратимску, як любив свѣѣ рѣдний край — и хотѣ трицять лѣтъ жив в неволѣ турецькѣѣ, хотѣ на якѣ кары давали невольникѣвъ за то, що не хотѣли перейти на вѣру турецьку (бисурменську), однак не дав зломитися, и коли лиш удалося єму, утѣкав з неволѣ.

Думы сѣ належать до найкрасших пѣсень не лиш нашого народа але и Славян. Они до нынѣ чудують каждого своєю красою и своєю моральною силою. Выпускаючи их в свѣтъ перший раз пѣд Карпатами бажаемо, щобы наш народ пѣзнав хотѣ в части славну минувшину своих предкѣвъ и був гордый их дѣлами.

1. Утеча трех братѠв з Азова.

Не на асмаѣ турецькоѣ
Да з шѣры бусурменськоѣ
Из города из Озова¹⁾
Не шли туманы вставали.

Тѣмъ повчок²⁾

Малый невеличок

Тѣмъало три братики рѣдненькѣ,

Три товаришѣ сердешнѣ

Два кѠнных, третій пѣший-пѣхотинець

За кѠнными бѣжить-пѠдбѣгае,

Кров слѣды заливае,

За стремена хватае,

Словами промовляе:

„Братце миле, братце любе!

Хоть один вы милосердіе майте,

Оурамы, кульбаки³⁾, добыч из коней скидайте,

Мене, брата пѣхотинця, мѣждо конѣ берѣте,

Хоч шило верст увезѣте

И дороженьку укажѣте,

Нехай я буду знати,

Куды за вами в города христианськѣ з тяжкоѣ невольѣ вѣкати“.

То старший брат згорда словами промовляе:

„Чи подобенство, мѠй брате,

¹⁾ *Озов* — колишня турецька крѣпость при устю рѣки Дона.

²⁾ повчок — малый полк.

³⁾ сѣдла кованѣ,

Щоб я свое добро турецьке на шляху¹⁾ покидав,
Тебе, труп, на коня брав?

Одначе мы сами не втечемо,

Нѣ тебе не ввеземо,

Будуть Крымцѣ та Нагайцѣ, безбожнѣ бусурмены,

Тебе, пѣшого пѣхотинця, на спочинках минати,

А нас будуть кѣньми доганяти

И назад у Турещину завертати“.

То брат пѣший-пѣхотинець за кѣнными бѣжить-пѣдбѣгає.

Чорный пожар пѣд бѣлѣ ноги пѣдгортає,

Словами промовляє:

„Братте любе, братте миле!

Хоч один же вы милосердіє майте,

Назад коней завертайте,

З пѣхов шаблѣ выймайте,

Менѣ, брату меншому, пѣшому-пѣхотинцю, з пѣлѣ голову здоп

В чистому полѣ похуйте,¹

[майте

Заіру-птицѣ на поталу не подайте“.

То брат старший згорда словами промовляє:

„Чи подобенство, брате, тебе рубати?

Одначе шабля не вѣзьме,

Рука не зведеться,

Тебе рубати!

А як ты жив-здоров будеш,

Сам у землѣ християнськѣ увѣйдеш“.

То брат найменший, пѣший-пѣхотинець, за кѣнными бѣжить-пѣд

Словами промовляє:

[бѣгає,

„Братте миле, братте любе!

Хоч один же вы милосердіє майте:

Будете до тернѣв, до байракѣв²⁾ прибѣгати

Так у боки забѣгайте,

Вѣти терновѣ рубайте

¹⁾ шлях — путь.

²⁾ байрак слово татарське, значить корчѣ.

По шляху покидайте
 Мені, брату п'шому-п'хотинцю, на признаку давайте!"

II.

То став брат старший та середульший до терн'в, до байрак'в
 У боки лаб'гати, [приб'гати, —

В'ти тернов' зелен' рубати,

Брату меншому, п'шому-п'хотинцю признаку давати.

Да став же брат найменший п'ший-п'хотинець до байрак'в

Став в'ти тернов' знаходити: [приб'гати,

У руки бере,

К серцю кладе,

Словами промовляє;

„Наше м'ой милый Сотворителю небесный!

Видно то мо' братики сюда з тяжко' невол' вт'кали,

Об мен' велике старане мали,

Колиб мен' Господь пом'г з се' тяжко' невол' оз'всько' [вт'кати,

Мо' би я сво'х братик'в при старости л'т шанувати и поважати!"

То став же брат старший та середульший на полейку изб'

На степи высок' на велик' дороги розх'дн'ї, — [гати,

Не стало терн'в та байрак'в рубати;

То став же брат середульший до старшого промовляти:

„Нум, брате, мы з себе зелен' жупаны скидати,

Червону та жовту китайку¹⁾ видирати,

П'шому брату меншому на признаку покидати,

Нехай в'н б'дний знае, куды за нами, к'нними, т'кати“.

То став же брат старший згорда словами промовляти:

„Чи подобенство, брате,

Щоб я свое добро турецьке на шматки драв,

Брату меншому на признаки давав?

Як в'н жив-здоров буде,

Так сам у земл' християнськ' без наших признаков уся- [ких прибуде“

¹⁾ *китайка* — хусточка шовкова — бо шовк ишов до нас з Китаю.

То брат середульший милосерде має,
 Из свого жупана червону та жовту китайку выдирає,
 По шляху стеле-покладає,
 Меншому брату признаки даває.

То став брат найменший, пѣший-пѣхотинець, на полейку избѣгати,
 На степы высокѣ, на великѣ дороги розхѣднѣ. —
 Нема нѣ тернѣв нѣ байракѣв,
 Нѣяких признакѣв.

Став червону китайку та жовту знаходити;
 У руки бере,
 К серцю кладе,
 Словами промовляє
 И слѣзами ридає:

„Що не дурнож, ся червона та жовта китайка по шляху валя-
 Либонь, моѣх братикѣв на свѣтѣ немає... [ється:

Альбо ѣх постреляно,
 Альбо у горду тяжку позаймано!

Колиб я мѣг добре знати,
 Що ѣх порубано альбо постреляно,
 Мѣг бы я в чистому полѣ поховати,
 Звѣру-птицѣ на погалу не дати“.

III.

Однож брата найменшого, одно безвѣддя,
 Друге безхлѣбя
 Трете те, що тихий вѣтер з нѣг валяє:
 До Осавур-могилы прибуває,
 На Осавур-могилу изхожає,
 Там собѣ безпечне девятого дня спочивок має,
 Девятого дня из неба воды-погоды выжидає.

Мало-немного спочивав,
 К йому вовци-сѣроманцѣ находжали,
 Орлы чорнокрильцѣ налѣтали,
 В головках сѣдали,
 Хотѣли задалегоды живота темный похорон одпраниати.

Тодѣ вѣн словами промовляе:
 Вовци-сѣроманцѣ, орлы-чорнокрыльцѣ,
 Гостѣ моѣ милѣ!
 Хотѣ мало-немного обождѣте,
 Поки козацька дума з тѣлом розлучиться.
 Тодѣ будете менѣ з лоба чорнѣ очи высмыкати,
 Бѣле тѣло коло жовтоѣ кости оббирати
 И комышами¹⁾ вкрывати“.

Мало-немного спочивав...

От, руками не вѣзьме,
 Ногами не пѣйде,
 И ясно очима на небо не згляне...
 На небо взирає,
 Тяжко въздыхає:

„Голово моя козацькая!
 Бувала ты у землях турецьких,
 У вѣрах бусурменських, —
 А теперѣ на безвѣддѣ, на безхлѣбѣ погигати...
 Девятый день хлѣба в устах не маю,
 На безвѣддѣ, на безхлѣбѣ погигаю“.

Тут теѣ промовляв,...

Не чорна хмара налѣтала,
 Не буйнѣ вѣтры вѣнули,
 Як душа козацька-молодецька з тѣлом розлучалась,
 Тодѣ вовци-сѣроманцѣ находжали,
 И орлы чорнокрыльцѣ налѣтали,
 В головках сѣдали
 З лоба чорнѣ очи высмыкали,
 Бѣле тѣло коло жовтоѣ кости оббирали,
 Жовту кѣсть попѣд зелеными яворами розношали
 И комышами вкрывали.

¹⁾ *комыши* — степова трава.

IV.

А ще став брат старший та середульший до рѣчки Самарки
 Стала их темна нѣч обѣмати, [прибѣгати,

Став брат старший до середульшого промовляти:

„Станьмо, братику тута конѣ попасѣмо:

Тут могила великѣ,

Трава хороша

И вода погожа.

Станьмо тутечка, пѣдождѣмо,

Поки сонце обогрѣе,

Чи не прибуде их нам наш пѣший-пѣхотинець.

Тодѣ на його велике усердїе маю,

Усю добыч скидаю,

Ного пѣшого мѣждо конѣ хватаю“.

„Булоб тодѣ, брате, як я казав, хватати!!

Тенерь девятый день минув,

Як хлѣб-сѣль, ѣв, воду пив —

Доеѣ й на свѣтѣ не мае“.....

Тодѣ вони коней нутопас попускали,

Кульбаки пѣд себе постлали,

Ружья по комышам поховали,

Безпечно спать полягали,

Стѣтовоѣ зорѣ дожидали.

Став Божий свѣт свѣтати,

Стали вони на конѣ сѣдати,

Через рѣчку Самарку у християнскѣ землѣ утѣкати, —

Став брат старший до середульшого промовляти:

„Як мы будем, братику, до отця до матки прибувати,

Як мы ѣм будем повѣдати?

Будем мы, брате по правдѣ казати, —

Буде нас отець-мати проклинати;

А будем мы, брате, перед отцем, маткою лгати, —

Так буде нас Господь милосердный и видимо и невидимо

А хиба, брате, так искажемо:

[карати.

Що не в одного пана пробували,

Не одну неволю мали,
 И ночноѣ добы з тяжкоѣ неволѣ втѣкали,
 Так мы й до його забѣгали:
 „Устань, брате, з нами, козаками. з тяжкоѣ неволѣ втѣкати!“

Либонь то вѣн так исказав:

„Тѣкайте вы, братця,

А я буду тут оставаться,

Чи не буде собѣ луччого долѣ-щастя мати“.

А буде отець-мати помирати,
 И будем грунта-худобу на двѣ части паювати,
 И третє мѣж нами не буде мѣшати“.

Тут теє промовляли,

И не сизѣ орлы заклекотали,

Як їх Турки-яниченьки¹⁾ из-за могилы напали, —

Постреляли, порубали,

Конѣ з добыччу назад у город у Турещину позавертали.

Полягла двох братѣв голова выще рѣчки Самарки,

Третя у Осаур могилы.

А слава не вмере, не поляже

Од нынѣ до вѣка!

А вам на многая лѣта.

2. Маруся Богуславка.

I.

Що на Чорному морѣ,

На каменѣ бѣленькому,

Там стояла темниця камяная.

Що у тѣй темницѣ пробувало сѣмсот козакѣв,

Бѣдных невольникѣв.

То вже тридцять лѣт у неволѣ пробувають,

Божого свѣту, сонця праведного у вочи собѣ не видають.

¹⁾ яничари т. е. потурчене войско.

То до них дѣвка бранка,
 Маруся, попѣвна Богуславка,
 Приходжае,
 Словами промовляе :

„Гей, козаки, вы бѣднѣ невольники !

Угадайте, що в нашѣй землѣ христіянськѣй за день тепера“?

Що тодѣ бѣднѣ невольники зачували
 Дѣвку бранку,
 Марусю, попѣвну Богуславку,
 По рѣчах познавали,
 Словами промовляли !

„Гей, дѣвко бранко

Марусю, попѣвно Богуславко !

По чѣм мы можем знати,

Що в нашѣй землѣ христіянськѣй за день тепера ?

Що тридцять лѣт у неволѣ пробуваем,
 Божого свѣту, сонця праведного у вочи собѣ не видаем.
 То мы не можемо знати,

Що в нашѣй землѣ христіянськѣй за день тепера“.

Тодѣ дѣвка бранка,

Маруся, попѣвна Богуславка,

Тее зачуває,

До козакѣвъ словами промовляе :

„Ой, козаки, вы бѣднѣ невольники !

Що сьогондя у нашѣй землѣ христіянськѣй великодная субота,
 А завтра святой празник, роковой день, Великдень“.

То тодѣ тѣ козаки тее зачували,

Бѣлым лицем до сыроѣ землѣ припадали,

Дѣвку бранку,

Марусю, попѣвну Богуславку,

Кляли проклинали :

„Та бодай ты, дѣвко бранко,

Марусю, попѣвно Богуславко,

Щастя й долѣ собѣ не мала,

Як ты нам святой празник, роковой день, Великдень, сказала!“

То тодѣ дѣвка бранка,
 Маруся, попѣвна Богуславка,
 Тее зачувала,
 Словами промовляла :
 „Ой козаки, вы бѣднѣ невольники,
 Не лайте мене, не проклинайте !
 Бо як буде наш пан турецький до мечети вѣдѣжджати,
 То буде менѣ, дѣвцѣ бранцѣ,
 Марусѣ, попѣвнѣ Богуславцѣ,
 На руки ключѣ вѣддавати :
 То буду я до темницѣ приходжати,
 Темницю вѣдмыкати,
 Вас всѣх, бѣдных невольникѣвъ, на волю выпускаати“ .

II.

То на святий празник, роковий день, Великдень,
 Став пан турецький до мечети вѣдѣжджати,
 Став дѣвцѣ бранцѣ,
 Марусѣ, попѣвнѣ Богуславцѣ,
 На руки ключѣ вѣддавати.
 Тодѣ дѣвка бранка,
 Маруся, попѣвна Богуславка,
 Добре дбае, —
 До темницѣ приходжае,
 Темницю вѣдмыкае,
 Бѣдных невольникѣвъ,
 На волю выпускае
 И словами промовляе :
 „Ой, козаки,
 Вы бѣднѣ невольники !
 Кажу я вам, добре дбайте,
 В города християнскѣ утѣкайте ;
 Тѣльки, прошу я вас,
 Одного города Богуслава не минайте,
 Мойому батькови й матери знати давайте,

Га нехай мѡй батько добра дбає,
 Гуртѡв, великих маєткѡв нехай не збуває,
 Великих скарбѡв не збирає,
 Га нехай мене, дѣвки бранки,
 Марушь, попѡвны Бопуславки,
 З неволѣ не выкупає, —
 Бо вже я потурчилась, побусурменилась,
 Для роскошѣ турецькоѣ,
 Для лакомства нещасного!“

III.

Ой, вызволи, Боже, нас всѣх, бѣдних невольникѡв,
 З тяжкоѣ неволѣ,
 З вѣры бусурменськоѣ
 На яснѣ зорѣ,
 На тихѣ воды,
 У край веселый,
 У мир хрещений!
 Выслухай, Боже, у просьбах, щирых,
 У нещасных молитвах
 Нас бѣдних невольникѡв!

3. Самійло Кішка.

I.

Ой, из города из Трапезонта¹⁾, выступала галера²⁾
 Трьома цвѣтами процвѣтана, мальована.
 Ой, первым цвѣтом процвѣтана, —
 Златосиними киндяками³⁾ побивана;
 А другим цвѣтом процвѣтана, —
 Гарматами рештована;

¹⁾ *Трапезонт* город на березѣ Чорного моря в Малѡй Азїи.

²⁾ Корабель.

³⁾ *Киндяк* — слово турецьке, значить дорога цвѣтиста матерїя.

Третим цвѣтом процвѣтана, —
 Турецкою бѣлою габою ¹⁾ покровена.
 То в тѣй галерѣ Алкан-Паша,
 Трапезонтськее княжа гуляє,
 Избранного люду собѣ має:
 Сѣмсот туркѣвъ, яничар чотыриста,
 Та бѣдного невольника пѣвчвартаста
 Без старшины войсковоѣ.

Первый старший мѣж ними пробуває
 Кішка Самійло, гетьман запорозький;
 Другий — Марко Рудый,
 Суддя військовий;
 Третій — Мусій Грач,
 Військовий трубач;
 Четвертый — Ляш-Бутурлак,
 Ключник галерський,
 Сотник переяславський,
 Недовѣрок христіянський,
 Що був тридцять лѣт у неволѣ,
 Двацять чотыри, як став по волѣ,
 Потурчився, побусурменився,
 Для панства великого,
 Для лакомства нещасного!
 В тѣй галерѣ од пристани далеко одпускали,
 Чорным морем далеко гуляли:
 Проти Кефи ⁴⁾ города приставали
 Там собѣ великий та довгий спочинок мали.

То представиться Алкан-Пашати,
 Трапезонському княжати, молодому паняти,
 Сон дивен, барзо дивен, на почуд.
 То Алкан-Паша,
 Трапезонськее княжа,
 На туркѣвъ-яничар, на бѣдных невольникѣвъ покликає:

³⁾ Габа — слово турецьке, значить бѣле сукно.

⁴⁾ Кефа або Кафа город на Крыму, теперь называется Теодозія.

Турки, каже, Турки яничари,
 И вы, бѣднѣ невольники!
 Который бы мѡг Турчин яничар сей сон одгадати,
 Мѡг бы йому три грады турецькѣ даровати;
 А который бы мѡг бѣднѣй невольник одгадати
 Мѡг бы йому листы вызволенѣ писати,
 Щоб не мѡг нѣхто нѣгде зачѣпати.
 Сее турки зачували,
 Нѣчого не еказали,
 Бѣднѣ невольники, хоч добре знали,
 Собѣ промовчали.
 Тѡлько обѡзветься мѣж Туркѡв Ляш-Бутурлак,
 Ключник галерський,
 Сотник переяславський,
 Недовѣрок християнський:
 „Як же, каже, Алкане-Пашо, твоѣй сон одгадати,
 Що ты не можеш нам повѣдати?“
 Такий менѣ, небожата, сон приснився,
 Бодай нѣколи не явився!
 Видиться: моя галера цвѣткована, мальована,
 Стала вся обѡдрана, на пожарѣ спускана;
 Видиться: моѣ Турки-яничары
 Стали всѣ в пень порубанѣ;
 А видиться: моѣ бѣднѣй невольники,
 Котрѣ були у неволѣ,
 То всѣ стали по волѣ;
 Видиться: мене гетьман Кішка
 На три части розтяв
 В Чорнее море пометав“.
 То скоро теѣ Ляш-Бутурлак зачував,
 К йому словами промовляв:
 „Алкане-Пашо, трапезонський княжату,
 Молодѣй паняту!
 Сей тобѣ сон не буде нѣ мало зачѣпати.
 Скажи менѣ, получче бѣдного невольника

Доглядати.

З ряду до ряду сажати,
По два по три старіє кайданы и новіє исправляти,
На руки, на ноги надѣвати;
Червоноє таволги¹⁾ по два дубцѣ²⁾ брати,
По шиях затинати,
Кров християнськую на землю проливати.

II.

Скоро теє зачували,
Од пристани галеру далеко одпустили
До города до Козлова,
До дѣвки Санджакѡвны на зальоты поспѣшали.
То до города до Козлова прибували.
Дѣвка Санджакѡвна на встрѣчу виходжає,
Алкана Пашу в город Козлов зо всѣм вѡйском зятягає.
Алкана за бѣлу руку брала,
В свѣтлицѣ-камяницѣ зазывала,
За бѣлу скамю сажала,
Дорогими напитками наповала,
А вѡйсько серед рынку сажала.

То Алкан Паша

Трапезонське князя,

Не барзо дорогіє напитки вживає,

Як до галеры двох турчинѡв на пѡдслухи посылає:

Щоб не мѡг Ляш-Бутурлак Кішку Самійла вѡдмыкати,

Упоруч себе сажати!

То скоро ся тїє два турчины до галеры прибували,

То Кішка Самійло, гетьман запорозький,

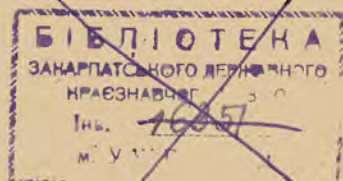
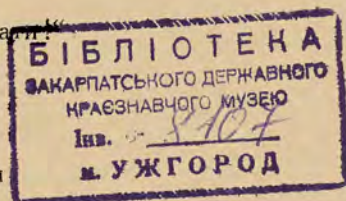
Словами промовляє:

„Ой, Ляше-Бутурлаче, брате старесенький!

Колись и ты був в такѡй неволѣ, як мы тепера:

1) Тавола — степєвѣ корчѣ.

2) Прут.

Добро нам учини,
 Хоч нас, старшину вѣдомкни;
 Нехай бы и мы у городъ побували,
 Панське весѣлля добре знали“.

Каже Ляш-Бутурлак:

„Ой, Кішка Самійлу, гетьмане запорозький, батьку
 Добро ты, вчини, „ „ [козацький!]

Вѣру христіянську пѣд нозѣ пѣдтопчи,
 Хрест на собѣ полами!

Аще будеш вѣру христіянську пѣд нозѣ топтати,

Будеш у нашого пана молодого за рѣдного брата пробу-
 То скоро Кішка Самійло зачував, [вати!“

Словами промовляв:

„Ой, Ляше-Бутурлаче,

Сотнику переяславський,

Недовѣрку христіянський!

Бодай же ты того не дождав,

Щоб я вѣру христіянську пѣд нозѣ топтав!

Хоч буду до смерти бѣду та неволю приймати,

А буду в землѣ козацькѣй голову христіянську покладати!

Ваша вѣра погана,

Земля проклята!“

Скоро Ляш-Бутурлак тее зачуває,

Кішку Самійла у щоку затинає.

„Ой, каже, Кішка Самійлу, гетьмане запорозький!

Будеш ты мене в вѣрѣ христіянськѣй укоряти,

Буду тебе паче всѣх невольникѣв доглядати,

Старіѣ и новіѣ кайданы направляти,

Ланцюгами за-поперек в трѣе буду тебе брати!“

То тѣѣ два Турчини тее зачували,

До Алкана-Пашѣ прибували:

„Алкане-Пашо, трапезонське князя!

Безпечно гуляй!

Доброго й вѣрного кляушника маєш:

Кішку Самійла в щоку затинає,
В турецьку вѣру ввертає!“

То Алкан-Паша
Трапезонськее князя,
Великую радість мало:
По-полам дорогіѣ напитки роздѣляло,
Половину на галеру одсылало,
Половину з дѣвкою Санджакѡвною уживало.

Став Ляш-Бутурлак дорогіѣ напитки пити-пѡдпивати,
Стали умысли козацьку голову клюшника розбивати.
„Господи! єсть у мене що ѣсти и исходити,
Тѡльки нѣ з ким об вѣрѣ христіянськѡй розговорити...“

До Кішки Самійла прибуває,
Поруч себе сажає,
Дорогѣ напитки метає,
По два, по три кубки в руки наливає.

То Самійло Кішка по два, по три кубки в руки брав, —
То в рукавы, то в пазуху, скрѡзь хустю третю до долу пускав.
Ляш-Бутурлак по єдиному выпивав, —
То так напився,

Що з нѡг звалився.

То Кішка Самійло та угадав,
Ляша-Бутурлака до лѣжка мѣсто дитяти спати клав;
Сам вѡсѣмдесять чотыри ключѣ з пѡд голѡв виймав,
На пять чоловѣк по ключу давав:

„Козаки-панове! Добре майте,
Один другого одмыкайте,
Кайданы из нѡг из рук не кидайте,
Полуночноѣ години дожидайте!“

Тодѣ козаки один другого одмыкали,
Кайданы из рук, из нѡг не кидали,
Полуночноѣ години дожидали.
А Кішка Самѡйло чогось догадав,
За бѣдного невольника ланцюгами в троє себе припав,
Полуночноѣ години дожидав.

III.

Стала полуночна година наступати,
 Став Алкан Паша з вѳйськом до галеры прибувати.
 То до галеры прибував,
 Словами промовляв:

„Вы, Турки-яничары, помаленьку ячѳте¹⁾,
 Мойого вѳрного клюшника не збудѳте!
 Самѳ же добре помѳж рядами прохожайте,
 Всякого чоловѳка осмотрайте!
 Бо тепера вѳн пѳдгуляв,
 Щобы кому пѳльги²⁾ не дав...“

То Турки-яничары свѳчѳ у руки брали,
 Помѳж рядѳв прохожали,
 Всякого чоловѳка осмотрали...

Бог помѳг — за замок руками не приймали!

„Алкане-Пашо, безпечно почивай!
 Доброго и вѳрного клюшника маеш:
 Вѳн бѳдного невольника з ряду до ряду посажав,
 По три, по два, старіѳ кайданы и новіѳ посправляв,
 А Кішку Саміѳла ланцюгами у трое приняв“.

Тодѳ Турки-яничары у галеру вхожали,

Безпечно спати полягали;

А которіѳ хмельнѳ бували, на сон знемагали,

Коло пристани Козловськоѳ спати полягали.

Тогдѳ Кішка Саміѳла полуночноѳ години дождав,
 Сам мѳж козакѳв устав,
 Кайданы из рук, из нѳг у Чорнее море пороняв;
 У галеру вхожає, козакѳв побужає,
 Шаблѳ булатнѳ³⁾ на выбѳр выбирає,
 До козакѳв промовляє:

„Вы, панове молодцѳ, кайданами не стучѳте,

¹⁾ *Ячѳти* — голосно радоватися.

²⁾ *Пѳльги* — полекша, полегкота.

³⁾ *Булатнѳй* — оцелесвѳй.

Ясины¹⁾ не вчинѣте,
Нѣ которого Турчина в галеры не збудѣте!“

То козаки добре зачували,
Сами з себе кайданы скидали,
У Чорнее море кидали,
Нѣ одного Турчина не збудили.

Тогдѣ Кішка Самійло до козакѣвъ промовляє:

„Вы, козаки молодцѣ, добре, братте, майте,
Од города Козлова забѣгайте,
Туркѣвъ-яничар в пень рубайте,

Которых живцем у Чорнее море кидайте!“

Тогдѣ козаки од города Козлова забѣгали,
Туркѣвъ-яничар в пень рубали,
Которых живых у Чорнее море кидали.

А Кішка Самійло Алкана-Пашу из лѣжка взяв,

На три части розтяв,
У Чорнее море покидав,

До козакѣвъ промовляв:

„Панове молодцѣ! Добре дбайте,
Всѣх у Чорнее море кидайте,
Тѣльки Ляша-Бутурлака не рубайте,

Между вѣйськом для порядку за яризу²⁾ вѣйськового

Тогдѣ козаки добре мали, [поставляйте!“

Всѣх Туркѣвъ у Чорнее море пометали,

Тѣльки Ляша-Бутурлака не зрубали, —

Между вѣйськом, для порядку, за яризу вѣйськового зѣставляли.

Тогдѣ галеру од пристанѣ одпускали,

Сами Чорным морем далеко гуляли.

IV.

Скоро ся тоѣ промовляли,
Галеру од пристанѣ одпускали,
Сами Чорным морем далеко гуляли.

¹⁾ Ясина або яса — крик.

²⁾ Яриза — низший степень старшины вѣйськовоѣ.

А ще у недѣленьку
 У полуденну годину,
 Ляш-Бутурлак од сна пробуджає,
 По галерѣ поглядає,
 Що нѣ єдиного Турчина у галерѣ немає.
 Тогдѣ Ляш-Бутурлак из лѣжка встає,
 До Кішки Самійла прибуває, у ноги впадає:
 „Ой, Кішко Самійлу, гетьмане запорозький, батьку козацький!
 Не будь же ты на мене,
 Як я був на останцѣ вѣку мойого на тебе!
 Бог тобѣ допоміг неприятеля побѣдити,
 Та не умѣтимеш у землю християнську входити.
 Добре ты учини:
 Половину козаків у оковы до опачин¹⁾ посади,
 А половину у турецькеє дорогеє платя наряди:
 Бо ще будемо од города Козлова до города Цареграда гуляти,
 Будуть из города Цареграда дванадцять галер вибѣгати,
 Будуть Алкана-Пашу з дѣвкою Санджаківною
 По зальотах поздоровляти, —
 То як будеш отвѣт оддавати?“
 Як Ляш-Бутурлак научив,
 Так Кішка Самійло, гетьман запорозький, учинив:
 Половину козаків до опачин у оковы посадив,
 А половину у турецькеє дорогеє платя нарядив.
 Стали од города Козлова до города Цареграда гуляти,
 Стали из Цареграда дванадцять галер вибѣгати
 И галеру из гарматы торкати,
 Стали Алкана-Пашу з дѣвкою Санджаківною
 По зальотах поздравляти.
 То Ляш-Бутурлак чогось догадав, —
 Сам на чардак¹⁾ виступав,
 Турецьким бѣленьким завивалом махав:

¹⁾ Опачина — велике весло.

¹⁾ чардак — пѣдвышене мѣсто на кораблі.

Раз то мовить по грецьки,

У друге по турецьки.

Каже: „вы, Турки-яничары, по маленьку, братте, ячѣте,

Од галеры одвернѣте;

Бо тепера вѣн пѣдгуляв, на упокоѣ почивае,

На похмѣллѣ знѣмогае,

До вас не встане, головы не зведе.

Казав: як буду назад гуляти,

То не буду вашоѣ милости и по вѣк забувати!“

Тогдѣ Турки яничары од галеры одвертали,

До города Цареграда убѣгали,

Из дванадцяти штук гармат гремали,

Яссу воздавали.

Тогдѣ козаки собѣ добре дбали, —

Сѣм штук гармат собѣ рештовали,

Яссу воздавали,

На Лиман-рѣку испадали,

К Днѣпру-Славути низенько уклоняли

„Хвалим Тя, Господи и благодарим!

Були пятьдесять чотыри годы у неволѣ,

А тепера чи не дасть нам Бог хоть час по волѣ!“

V.

А у Тендровѣ островѣ Семен Скалозуб

З вѣйськом на заставѣ стояв,

Та на тую галеру поглядав,

До козакѣв словами промовляв:

„Козаки, панове-молодцѣ!

Що сѣя галера чи блудить,

Чи свѣтом нудить,

Чи много люду царського мае,

Чи за великою добичю гоняе?

То вы добре майте, —

По двѣ штук гармат набирайте,

Тую галеру з грозноѣ гарматы привітайте,
Гостинця¹⁾ їй дайте!“

Тогдѣ козаки промовляли:

„Семене Скалозубе, гетьмане запорозький,
Батьку козацький!

Десь ты сам боишся

И нас козакѣв страшишся.

Єсть сія галера не блудить,

Нѣ свѣтом нудить,

Нѣ много люду царського має, —

Нѣ за великою добычю гоняє:

Се, може, є давный, бѣдный невольник из невольѣ утѣкає.“

„Вы вѣры не доймайте,

Хоч по двѣ гарматы набирайте

Тую галеру из грозноѣ гарматы привітайте,

Гостинця їй дайте:

Як Турки-яничари, то у пень рубайте,

А як бѣдный невольник, то помочи дайте!“

Тогдѣ козаки, як дѣти, не гаразд починали, —

По двѣ штуки гармат набирали,

Тую галеру из грозноѣ гарматы привітали,

Три доски у суднѣ выбивали,

Воды днѣпровськоѣ напускали...

Тогдѣ Кішка Самійло, гетьман запорозький

Чогось одгадав,

Сам на чердак²⁾ выступав,

Червоніѣ, хрещатіѣ, давніѣ корогви из кишенѣ вынимав,

Розпустив,

До воды похилив,

Сам низенько уклонив:

„Козаки, панове-молодцѣ!

Сія галера не блудить

Нѣ свѣтом нудить,

¹⁾ *юстинець* — дарунок

²⁾ *Чердак* — нѣс корабля.

Нѣ за великою добычю гоняе:
 Се есть давный, бѣдный невольник,
 Кішка Самійло, из неволи утѣкае;
 Були пятьдесят чотыри годы у неволѣ“.
 Тогдѣ козаки у каюки¹⁾ скакали,
 Тую галеру за мальованѣ облавки брали,
 Та на пристанѣ стягали;
 Од дуба до дуба на Семена Скалозуба паювали;
 Тую галеру та на пристанѣ стягали.
 Тогдѣ златосиніѣ киндяки²⁾ — на козаки,
 Златоглавы³⁾ — на отаманы,
 Турецкую бѣлую габу на козаки на бѣляки:
 А галеру на на пожар спускали,
 А сребро-злато на три части паювали:
 Первую часть брали, на церкви накладали,
 На святого Межигорського Спаса,
 На Трехтемировський монастырь,
 На святую Сѣчовую Покров давали, —
 Которѣ давным козацьким скарбом будовали,
 Щоб за ѣх, вставаючи и лягаючи,
 Милосердного Бога благали.
 А другую часть помѣж собою паювали;
 А третю часть брали,
 Очертами⁴⁾ сѣдали,
 Пили та гуляли,
 Из семипядных пищалей гремали,
 Кішку Самійла по волѣ поздоровляли:
 „Здоров, кажуть, здоров, Кішко Самійло
 Гетьмане запорозький!
 Не загинув еси у неволѣ,
 Не загинеш из нами козаками по волѣ!“

1) каюк — човен.

2) киндяк — дорога турецька матерія.

3) Златолав — золотом ткани матерія.

4) довокруги.

Правда, панове, полягла
 Кішка Самійла голова,
 В Києвъ-Каневъ монастирѣ...
 Слава не вмере, не поляже!

Буде слава славна:
 Помѣж козаками,
 Помѣж друззями,
 Помѣж рицарями,
 Помѣж добрими молодцями.

Утверди, Боже, люду царського
 Народу християнського,
 Війська запорозького, и Донського,
 З сією чернею днѣпровою, и низовою,
 На многая лѣта
 До кѡнця вѣка!

4. Олексій Попович.

Ой, по Чорному морю,
 Ой, на каменѣ бѣленькому,
 Та сидѣв сокѡл ясенький;
 Жалѡбненько квилить-проквилає,
 И на Чорнеє море спильна поглядає,
 Що на Чорному морѣ все не добре починає,
 Зло-супротивна, хвилешна хвиля уставає,
 Судна козацькіѣ, молодецькіѣ
 На три части розбиває.

Перву часть ухопило,
 В турецьку землю занесло;
 Другу часть ухопило,
 В дунайське гѡрло забило.
 А третя часть тут має,
 По серединѣ Чорного моря,

На быстрѣй хвилѣ,
На лихѣй хуртовинѣ потопае...

Ой, при тѣй части
Було вѣйска много;
А був старшиною
Грицько Коломыйчин,
По всьому вѣйську избарзе й окличен.

То до козакѣв словами промовляє,
Сльозами обливає:

Ой, козаки, панове-молодцѣ!
Добре вы дбайте,
Грѣхѣв не тайте,
Сповѣдайтесь вы
Наперед милосердному Богу
И Чорному мору,
Ой, отаману кошовому“.

Тож козаки тее зачували,
Та всѣ замовчали;
Тѣльки обѣзветься
Олексій Попович,
Пирятинський родич¹⁾:

„Ей козаки, панове-молодцѣ!
Добре вы вчинѣте,
Менеж, Олексія Поповича,
Самого возьмѣте,
До моеѣ шиѣ бѣленький камѣнь привяжѣте,
Очи моѣ козацькѣ, молодецькѣ
Червоною китайкою запнѣте,
Ой, самого мене в Чорне море испустѣте!

Нехай же я буду сам своею головою
Чорне море дарувати,
Нѣжли я маю много душ, вѣр христїянських,

¹⁾ родом из Пирятина.

По Чорному мору
Безневинно погубляти“.

Тъ козаки теє зачували,
До Олексія Поповича
Словами промовляли,
Сльозали обливали :
„Ей, Олексію Поповичу,
Славный лицарю, писарю !
Тыж святе письмо
По тричи на день читаеш
И нас, простых козакѣвъ,
На все добре навчаеш,
То чомуж ты вѣд нас грѣхѣвъ бѣльше маеш ?“

Ой, Олексій Попович теє зачуває,
Словами промовляє,
Сльозами обливає :

„Ой, козаки, панове-молодцѣ !
Яж святе письмо
По тричи на день читаю
И вас, простых козакѣвъ,
На все добре навчаю,
Вѣд вас таки бѣльше грѣхѣвъ маю.

Що я в охотне вѣйсько одѣждав,
Не добре починав
З отцем и з матерью
Прощенія не мав,
Старшого брата за брата не мав,
Старшу сестру збарзе зневажав,
Ой, у груди стременом одпихав . . .
Либонь мене, козаки, панове-молодцѣвъ,
Наибѣльше той грѣх спѣткав.

Ой, еще из города выбѣгав,
Триста душ маленьких дѣтей
Конем розбивав,

Кров християнську
 Безневинно проливав.

Ой, молодіѣ жены за ворота выбѣгали,
 Маленькѣ дѣти на руки хватали,
 Менеж, Олексія Поповича,
 Кляли проклинали.

Ой, ищеж я поз сорок церков пробѣгав,
 За своєю гордостю шапки не скидав,
 На себе хреста не складав
 И отцѣвськоѣ й материноѣ молитвы не споминав,
 Либонь мене козаки, панове-молодцѣ,
 Найбольше той грѣх спѣткав¹⁾.

Ой, ищеж мимо царську громаду пробѣгав,
 За своєю гордостю шапки не скидав,
 Мужикам, козакам
 На день добрый не давав,
 З празником не поздоровляв...
 Либонь мене, козаки, панове-молодцѣ,
 Найбольше той грѣх спѣткав...

Ой, не єсть се мене Чорнее море потопляе,
 Єсть се мене отцѣвська-материна молитва карає.

Ой, як бы мене отцѣвська-материна молитва
 Од смерти вборонила,
 На Чорному морѣ не втопила,
 Як буду я до отця, до матери,
 До роду прибувати,
 И буду отця тай матѣр
 Читати, шанувати й поважати.

И старшого брата буду я
 За рѣдного отця почитати,
 А близьких сусѣд за рѣдну браттю в себе мати“.

Скоро став Олексій Попович
 По истинѣ правдѣ

¹⁾ стрѣтив.

Грѣхи Богу сповѣдати,
 Зараз стала зло супротивна,
 Хвилешна хвиля
 По Чорному морѣ притихати.
 Притихала и впадала,
 Мов на Чорному морѣ не бувала,
 Ой, усѣх козакѣв
 До Тендеры острова живцем прибивала.

То козаки на острѣв выходили,
 Великим дивом дивовали,
 Словами промовляли,
 Сльозами обливали:
 „Що на якому Чорному морю,
 На быстрой хвилѣ,
 На лихой хуртовинѣ потопали, —
 Анѣ одного через Олексія Поповича козака
 З мѣждо вѣйска мы не втерjali“.

Олексій Попович
 На чердак вихождає,
 Бере в руки святе письмо,
 По тричи на день читає,
 Ой, усѣх козакѣв на все добре навчає:
 „Слухайте, козаки, панове-молодцѣ,
 Як се святе письмо высвѣчує,
 На все моленіє указує:
 Ей, который чоловік отцѣвську-материну молитву
 Читить, шанує, поважає,
 То отцѣвська-материна молитва
 У купецтвѣ и в ремествѣ
 И на полѣ и на морѣ
 Ой, на помощ спомагає.
 То отцѣвська-материна молитва
 Зо дна моря вынимає,
 Од великих грѣхѣв душу вѣдкупляє,
 До царствія небесного привождає“.

Нам годиться тебе споманути,
За котрыми молитвами
Стали мы хлѣба-соли поживати“.
Дай же Боже, миру царському
И народу християнському
Од сьогодня всѣм на здоровія,
На многая лѣта,
Многая лѣта!

Мож ще купити з видань „Просвѣты“:

	Цѣна Кч.
1. Что то „Просвѣта“ — Василя Пачовского	0'50
3. Выбор из поезій — Стефана Руданського	1'—
4—7. Исторія Пѣдк. Руси (часть I.) — Василя Пачовського	5'—
8. Чим и як гноѣти — М. Творидла	1'—
11. Вертеп, рѣздвяна игра — Марійки Пѣдгорянки	3'—
12. За гитар, оповѣданя — Ольги Кобилянської	1'—
14. Пошествѣ хвороты — Д-ра Ал. Манацкого	4'—
15. В глухом кугѣ, оповѣданя — Богдана Лепкого	1'—
21. Старорускѣ оповѣданя	1'—
23. З села, оповѣданя — Богдана Лепкого	1'—
26. Хто сильнѣйшій: война, пошестѣ ци паленка	0'50
29. Пя излотник, Харитя, опов. — Мих. Коцюбинського	1'50
30—31. Добродѣгель превышаєт богатство — А. Духновича	3'—
32. Памяти Духновича — Авг. Волошин	2'—
33. Золотѣ ключѣ, поезіѣ — В. Гренджѣ-Донського	5'—
34. Вѣрдевѣ стайнѣ и гноѣвнѣ — Евг. Брилинського	2'—
35—37. Исторія Пѣдк. Руси — Иринея Кондратовича	10'—
42. Весела читанка — оповѣданя и поезіѣ	3'—
43. Августин Волошин — збѣрка	2'—
44. Що то є вексель? — Д-ра И. Цѣокана	3'—
49. Нашѣ невидимѣ помѣчники в господарствѣ — Мосоры	2'—
50—53. Шкѣдливі и хосєнівѣ звѣрята в господарствѣ часть I. — М. Творидла	6'—
54. Князь Лаборець, исгор опов. — Анат. Кралицкого	2'—
55. Торговельнѣ товариства — Д-ра Цѣокана	3'—
58. Перша помѣч (з илюстр.) — Д-ра Ол. Рыбачевского	7'—
59. Оповѣданя ловця — А. Полянського	6'—
60. Короткий poradник господаря — Тим. Павличенка	3'50
61. Т. Масарик (збѣрник)	12'—
62. Александер Павлович — Діонизія Зубрицкого	5'50
63. Шкѣдливі и хосєнівѣ звѣрята в господарствѣ ч. II. М. Творидла	6'—
64. Як працювати коло землѣ — О. Ильницького	2'—
65. Альманах пѣдкарп. письменников „Трембѣта“	10'—
67. Збѣрка оповѣданѣ и вѣршѣв — Ивана Франка	4'—
68. Люби своє! — оповѣданя — Августина Волошина	2'—
69. Козацькѣ народнѣ думы. Думы невольницькѣ	3'—

Замовляти на адресу:

Говарство „Просвѣта“, Ужгород, Раковци 22.